

1 - 1981

Revista muzeelor
și monumentelor

MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ

COLEGIUL DE REDACȚIE

dr. Lucian ROȘU, redactor-șef, Gavrilă SARAFOLEAN, redactor-șef adjunct, Mircea DEAC, Ion GRIGORESCU, Maria IACOB, dr. Mircea MUŞAT, Elisabeta RUŞINARU

Redactori:

Ion GRIGORESCU, Maria IGNAT, Anghel Pavel, Elisabeta RUŞINARU, Decebal ȚOCĂ

Secretar de redacție:

Paul Cornel CHITIC

Prezentarea grafică și tehnică:

Corneliu MOLDOVEANU

---

*Corecția asigurată de serviciul de corecțură al I.S.I.A.P.
(Întreprinderea de stat pentru imprimare și administrarea publicațiilor).*

---

*Redacția: Calea Victoriei nr. 174, cod 71101, sector 1, București,
telefon: 50 48 68. Administrația: Întreprinderea de stat pentru
imprime și administrarea publicațiilor, Piața Scînteii nr. 1,
cod 71554, sect. 1, București, telefon 17 60 10, interior 1277.
Abonamentele se fac la administrație — prin poștă sau virament,
I.S.I.A.P. (Întreprinderea de stat pentru imprime și adminis-
trarea publicațiilor), cont 64 51 301 52 B.N.R.S.R. Filiala sec-
tor 1, București și la oficiile poștale sau difuzorii de presă.
Costul unui abonament (10 numere „Muzee“ și 2 numere „Monu-
mente istorice și de artă“), lei 210 anual. Pour l'étranger:
ILEXIM — Departamentul export-import premsă P.O. Box
136—137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.
Taxele poștale achitate conform aprobării D.G.P.Tc. Nr.
137/7475/1979*

Tiparul executat la ÎNTreprinderea POLIGRAFICĂ
SIBIU
40880

Lei 30

CONSILIUL CULTURII ȘI EDUCAȚIEI SOCIALISTE

revista muzeelor și monumentelor

MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ

Nr. 1 • 1981

ANUL L

Coperta I

Vedere din centrul orașului Tg. Mureș,

Coperta a IV-a

Arhitecturi în centrul orașului Piatra Neamț. În medalion, detaliu ornamental de pe piatra de mormînt a Bălăsei Cantacuzino (Tîrgoviște)

Pînă în trei personalitățile culturale de seamă din primele decenii ale secolului al XX-lea care au luptat pentru promovarea unei arhitecturi românești de forme naționale și au militat, în cadrul Comisiunii Monumentelor Istorice și în paginile prestigioase sale publicații, pentru conservarea și restaurarea monumentelor de arhitectură în spirit științific, adică respectând istoria monumentului ce se cerea restaurat, s-au distins trei arhitecți: Grigore Cerchez, Nicolae Ghica-Budești și Petre Antonescu.

Grigore Cerchez (1850–1927) și-a făcut studiile la Paris. A fost diplomat al cunoscutei École Centrale des Arts et manufactures. Titlul de inginer diplomat în arte și manufacturi i-a dat dreptul să facă — și a făcut cu pricepere și talent — și inginerie și arhitectură.

Reintors de la studii la București, în anul 1873, a ocupat curind postul de inginer șef al Capitalei, în care calitate a inițiat marile lucrări edilitare legate de rectificarea și adincirea cursului Dâmboviței și a schițat, cel dintii, un plan de sistematizare a orașului.

Este autorul unui mare număr de edificii publice și particulare, cele mai multe concepute în spiritul eclectismului de școală franceză, caracteristic celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, dar și unele din cele realizate în ultima perioadă a vieții — printre care palatul Școlii superioare de arhitectură de pe strada Biserica Enei, casele Disescu de pe Calea Victoriei și aripa de nord a palatului de la Cotroceni — au fost proiectate și realizate în spiritul curentului de afirmare a specificului național, care a dominat arhitectura românească de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și primele decenii ale veacului al XX-lea.

Om de cultură și iubitor al trecutului istoric al poporului român, Grigore Cerchez s-a ocupat și de soarta monumentelor vechi de arhitectură, mai cu seamă după numirea sa, în 1907, ca membru al Comisiunii Monumentelor Istorice. În această din urmă calitate s-a pronunțat cu hotărire împotriva concepției arbitrară aplicate la restaurarea bisericilor Sf. Niculae din Iași și Sf. Dumitru din Craiova ca și la cea a vechii mitropolii din Tîrgoviște de către arhitectul francez A. Lecomte du Noüy. Este cel dintii care, intervenind direct, a dovedit prin faptă că o adevărată și corectă restaurare poate fi făcută și în timp mai scurt și cu sume de bani incomparabil mai mici decât cele cheltuite de Lecomte du Noüy, de pildă, cu dărîmarea și reclădirea în forme cu totul diferite de cele originare, ale bisericii Sf. Dumitru de la Craiova¹.

Încă de la sfîrșitul veacului al XIX-lea, pe cînd șantierul pentru construirea nouului palat episcopal de la Curtea de Argeș

era deschis, Lecomte du Noüy ceruse Ministerului Cultelor să i se acorde suma de 50.000 lei cu care să înceapă studiile și lucrările preliminare în vederea „restaurării“ bisericii domnești Sf. Niculae din Curtea de Argeș. În aşteptarea creditului care, din fericire pentru soarta ce ar fi avut clădirea, n-a fost aprobat, arhitectul francez a procedat la ridicarea schelelor și proptirea zidurilor atât în exterior cât și în interior. Rămasă în această stare pînă în 1911 cînd ar fi urmat să fie dărîmată, biserică a fost încredințată grijii lui Grigore Cerchez, care, cercetînd-o la fața locului, a declarat că „se încumelă să o scape de la dărîmare“; a cerut deci și a obținut din partea Comisiunii Monumentelor Istorice, al cărei membru era, autorizația ca, împreună cu arhitectul N. Ghica-Budești, să purceadă la întocmirea proiectului de restaurare. Începute în mai 1911, lucrările de consolidare și restaurare, executate în condiții tehnice ireproșabile, — care au asigurat monumentului o conservare a cărei trăinicie se poate constata și azi — au fost încheiate în toamna aceluiași an și costul n-a depășit suma de 100.000 lei.

Nicolae Ghica-Budești (1869–1943), spirit ponderat, cu o solidă cultură inginerescă (absolvent al Politehnicii din București în 1893 și-a făcut studiile de arhitectură la Paris, la Ecole de Beaux Arts, unde a obținut diploma de arhitect în 1901), a cercetat, în orașele și centrele istorice ale Franței, Italiei și Greciei, un mare număr de monumente reprezentative ale arhitecturii universale. Sesizarea valorii și a locului pe care acestea îl ocupă în cultura materială a popoarelor respective a contribuit la largirea orizontului său artistic și la precizarea proprietății naționale în legătură cu direcția pe care avea să o urmeze în cariera sa de profesionist și studios al arhitecturii.

Înțors în țară s-a alăturat cu convingere idealului urmarit în acea vreme de înaintașul său Ion Mincu și de fostul său coleg de școală la Paris, Petre Antonescu, privind afirmarea în arhitectură a unui specific național. Numit în 1905 arhitect al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice și trecut în 1906 în aceeași calitate la Comisiunea Monumentelor Istorice pendinte de același minister, el s-a dedicat cu pasiune cercetării arhitecturii românești vechi, întocmind, în primul rînd pentru acele monumente ce se cereau restaurate, studii monografice și tehnice pe care le-a publicat în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, începînd chiar din 1908 cînd a apărut primul număr al acestei prestigioase publicații de specialitate. În continuare, ca șef al serviciului tehnic al Comisiunii, timp de mai bine de 30 de ani, apoi pînă la sfîrșitul propriei vieți, în calitate de membru al aceleiași Comisiuni, a contribuit cu fapta și sfaturile sale la punerea bazelor unei sănătoase activități științifice de restaurare a monumentelor istorice din țara noastră.

Alături de numeroase lucrări de restaurare, executate în cadrul serviciului tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice,

¹ Pentru dărîmarea bisericii s-a cheltuit suma de 45.000 lei, iar pentru edificarea celei noi, peste 420.000 lei aur și aceasta s-a chemat atunci restaurare. Vezi pentru această chestiune Grigore Ionescu, *Sur les débuts des travaux de restauration des monuments historiques en Roumanie et l'activité de l'architecte français André Lecomte du Noüy en ce domaine*, în „Revue Roumaine d'Histoire de l'Art“, serie Beaux-Arts, tome XVII, 1980, p. 83–126.

Grigore Cerchez

N. Ghica-Budești a proiectat și executat, în spiritul și formele arhitecturii pământene, pe care a studiat-o cu pasiune, și cîteva edificii noi — clădiri publice, locuințe particulare, biserici. Opera sa cea mai reprezentativă în acest domeniu este palatul clădit în București pe șoseaua Kiseleff pentru Muzeul de artă populară românească. Edificiul, inceput în 1912 și

tură — a funcționat în învățămîntul superior de arhitectură din 1908 pînă în 1938 — N. Ghica-Budești s-a distins deopotrivă și ca cercetător al arhitecturii medievale românești. Alături de colaboratorii cei mai fecunzi la „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, autori de studii cu caracter monografic privind monumentele noastre istorice, — ne referim în special la Nicolae Iorga și Gheorghe Balș — numele lui N. Ghica-Budești se inseră cu cinste în istoriografia artei medievale românești din prima jumătate a veacului al XX-lea. Aportul îndelungat și activități de cercetător al monumentelor religioase medievale este concretizat într-o vastă monografie dedicată *Evoluției arhitecturii religioase din Muntenia și Oltenia*, compusă din patru volume, apărute în colecția „Buletinului Comisiunii Monumentelor Istorice“, respectiv în anii 1927, 1930, 1932 și 1935.

Fără să fi putut egala în erudiție și intuiție pe Gheorghe Balș — care pentru arhitectura religioasă moldovenească medievală ne-a lăsat o operă capitală: trei masive volume dedicate, primul, bisericilor lui Ștefan cel Mare, al doilea bisericilor și mănăstirilor moldovenești din perioada 1527—1528, iar al treilea bisericilor și mănăstirilor moldovenești din veacurile XVII și XVIII — N. Ghica-Budești, fixând pentru lucrările sale un cadru geografico-istoric poate nu suficient de larg și punind accentul mai mult asupra înriuririlor venite din afară, decit pe sintezele și aportul local în evoluția istorică a arhitecturii românești, are totuși meritul de a ne fi pus la dispoziție un inventar exhaustiv al bisericilor clădite în perioada Evului Mediu în Muntenia și Oltenia. Stăpîn pe știință să de inginer, el a cercetat cu atenție structurile specifice și formele bisericilor românești, pe care le-a analizat în toate amănuntele, formulind observații prețioase în ceea ce privește materialele de construcție, tehnica, plastica monumentală și decorația arhitecturală; a stabilit totodată o clasificare științifică și minuțioasă a tipurilor.

Descrierile făcute cu migală, relevete, desenele și fotografii cuprinse în aceste patru mari volume constituie un ma-

Casa Disescu, azi sediul Institutului de Istoria artei (arhitect: Gr. Cerchez)

continuat cu greu după primul război mondial, a fost dat în folosință în 1939 după ce se construisea numai trei din cele patru aripi proiectate².

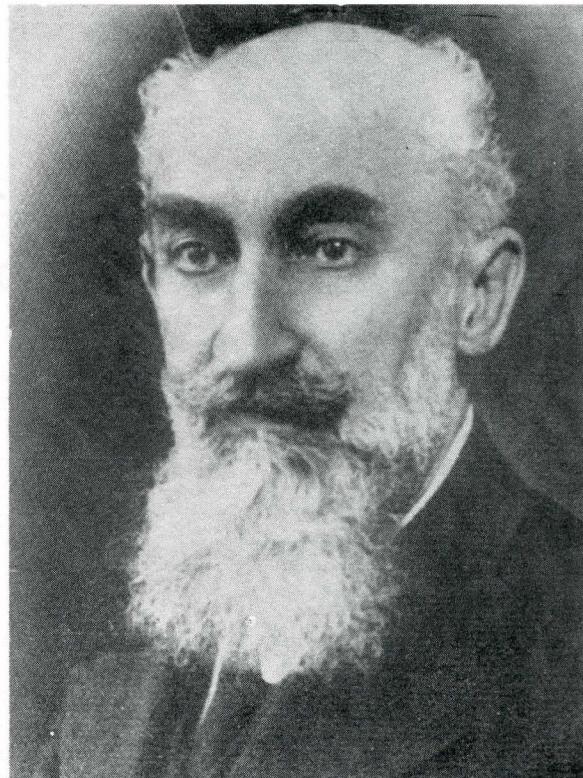
Valoros proiectant și executant de lucrări de arhitectură, profesionist conștiincios și priceput în problemele conservării și restaurării monumentelor istorice, prețuit îndrumător al elevilor arhitecți în domeniul studiului proiectării de arhitec-

² Completat cu o sală de conferințe și o aripă nouă ridicată între cele două aripi vechi laterale, realizată într-o arhitectură net modernă, edificiul adăpostește azi Muzeul de istorie a partidului comunista, a mișcării revoluționare și democratice din România.

terial documentar vast și variat, folosit atât cercetătorilor istoriei arhitecturii românești cât și conservatorilor și restauratorilor de monumente istorice; a fost restructurat, prescurtat și prezentat de autor sub forma a patru conferințe pe care, după ce le-a ținut în 1937 la Sorbona (Ecole des hautes études, section des sciences religieuses), le-a revizuit și publicat în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, 1—2, 1942, sub titlul: *L'architecture religieuse de la Valachie — essai de synthèse*. Așa cum o arată și titlul, lucrarea constituie o prețioasă încercare de sinteză a evoluției arhitecturii religioase din Țara Românească cu care cercetătorul și omul de știință venea să intregească — cu puțin timp înaintea sfîrșitului vieții, sur-

Petre Antonescu

N. Ghica-Budești

venit în decembrie 1943 — cealaltă sinteză, poate din multe privințe mai largă și mai eloventă, pe care ne-o sugerează clădirile realizate după planurile sale.

Petre Antonescu (1873—1965), personalitate proeminentă care a dominat activitatea arhitecturală din România primei

Sediul Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România.

jumătăți a veacului al XX-lea, a fost, alături de înaintașul său Ion Mincu (1851—1912), purtător al mesajului generației sale: afirmarea specificului național în arhitectură. S-a distins în această direcție în primul rînd ca profesor. Cu această funcție de răspundere și-a început activitatea profesională îndată după întoarcerea de la studii în 1900, de la vestita Ecole de Beaux Arts de la Paris. Școala Superioară de Arhitectură, care fusese întemeiată abia în 1896, s-a bucurat de neprețuitul său concurs timp de 38 de ani. Foarte activ în practica arhitecturală, Petre Antonescu a găsit în profesorat un cîmp deschis

experienței, foarte potrivit nevoii sale de a se dărui acelora care, ca și dinsul, aspirau să păsească spre culmile unei arhitecturi alese. A fost un pasionat arhitect șiabil constructor. Lucrările sale sunt o dovdă a talentului și a vastei sale experiențe. Fiecare din ele — palate administrative, bănci, clădiri de învățămînt, hoteluri, case particolare — exprimă personalitatea arhitectului, imaginația și sensibilitatea care l-au caracterizat, știința pe care s-a bizut în proporționarea justă a volumelor și arta cu care a știut să sublinieze prin detaliu adekvate părțile din clădire ce se cereau puse în evidență.

A fost un cercetător atent al arhitecturii noastre vechi și, fără să fi fost un restaurator, pe linia prețuirii patrimoniului artistic național, alături de inginerul Gheorghe Balș și de arhitectul N. Ghica-Budești. Ca membru al biroului tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice, Petre Antonescu a sprijinit — din 1924 cînd, odată cu N. Iorga și Gh. Balș, a fost numit membru al acestei înalte instituții, colectivul de tineri arhitecți care, avînd sarcina protejării monumentelor istorice, a pus bazele unei sănătoase tradiții științifice de restaurare.

* * *

Exemplul triumviratului Cerchez — Antonescu — N. Ghica-Budești a constituit pentru generațiile de tineri arhitecți crescute la școală acestora un imbold care a îngăduit o lăudabilă dezvoltare atât a arhitecturii de forme naționale cît și a lucrărilor privind conservarea și restaurarea monumentelor istorice. Protecția, restaurarea și încadrarea în viață activă a localităților, a vechilor noastre monumente de arhitectură sunt o dovdă a învățămintelor pe care autoritățile locale și noua generație de arhitecți și constructori, dispunind de fonduri importante puse la dispoziție, ca niciodată în trecut, de Stat, le-au tras din activitatea în acest domeniu a înaintașilor. Sperăm ca în cadrul acțiunilor descentralizate, problema conservării și restaurării monumentelor istorice să fie privită cu aceeași ochi înțelegători de toate autoritățile constituite ca și de talența noștri arhitecți și urbanisti. În felul acesta, acordindu-se monumentelor noastre istorice atenția, îngrijirea și asistența de care au nevoie, ele vor putea intra în toate circuitele turistice, stînd cu cinste în mijlocul frumoaselor peisaje ale țării nu numai ca elocente mărturii de valoasă cultură a trecutului românesc, dar și ca mijloace eficiente de educație patriotică și elemente definitorii de podoabă și mîndrie națională.

SUMAR ◆ SOMMAIRE ◆ CONTENTS

EVOCĂRI

RADU GRECEANU — Nicolae Iorga și Comisiunea Monumentelor Istorice	3
GRIGORE IONESCU — Trei personalități de seamă ale arhitecturii românești	11

CONSERVARE — RESTAURARE

AUREL TEODORESCU — Reconstrucția capului de pod construit de Apollodor din Damasc la Drobeta-Turnu Severin ..	
C. N. DEBIE — Știri noi despre casa Hagi Prodan	29
CĂLIN HOINĂRESCU — Tradiție și invenție la casa Hagi Prodan	32
RUXANDRA IONESCU — Considerații privind decorația casei Hagi Prodan	40
HERMANN FABINI — Probleme legate de restaurarea Bisericii Negre din Brașov	44
MARCEL BERENDEI, SORIN SEBASTIAN DUICU — Trei monumente feudale din Dolj, conservarea și punerea lor în valoare	47
A. TERFVE — E. DE WITTE — Analiza produselor comerciale hidrofobizante.	51

COMUNICĂRI

MIHAI ISPIR — Locuințe feudale și case de târgoviști în Moldova secolului al XVIII-lea	
CARMEN CANTEMIR — Orașul Caracal. Contribuții la cunoașterea patrimoniului arhitectural de la finele secolului al XIX-lea	
MIHAINICULĂESCU — Citeva monumente istorice din Târgoviște în contextul sistematizării urbane de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea	
ALEXANDRU AVRAM — Citeva considerații cu privire la bazilicile scurte din bazinul Hîrtibaciului și zona Sibiului	
IOANA CRISTACHE-PANAIT — Locul monumentelor de cult din lemn ale județului Mureș în ansamblul arhitecturii populare românești	
DORINEL ICHIM — Monumente de arhitectură populară din județul Bacău	
OLIVER VELESCU — Sarcofagul Domniței Bălașa de Ion Georgescu. Contribuții documentare.	

OPINII

ARH. ȘTEFAN BALĂ — Rezultatele cercetărilor la Biserica Sf. Gheorghe din București.	
MIHAELA STRÎMBU, UNDINA NEAMȚU — Propunere de valorificare a curților din centrul istoric al orașului Cluj-Napoca ..	83
GH. SĂSĂRMAN — Arhitectură și istorie, la Cluj-Napoca	92

MONUMENTE DE PESTE HOTARE

MANFRED KOLLER — Considerații privind restaurarea Bisericii Filiale din St. Georgen pe Mattig.	93
---	----

CRONICĂ

ELISABETA ANCUTA-RUŞINARU — Pe marginea Sesiunii „Continuitate multimilenară“	96
---	----

ÉVOCATIONS

RADU GRECEANU — Nicolae Iorga et la Commission des monuments historiques	3
GRIGORE IONESCU — Trois grandes personnalités de l'architecture roumaine	11

CONSERVATION — RESTAURATION

AUREL TEODORESCU — La reconstruction du pont d'Apollodore de Damasc à Drobeta-Turnu Severin	
C. N. DEBIE — Nouvelles informations sur la maison Hagi Prodan	14
CĂLIN HOINĂRESCU — Tradition et innovation à la maison Hagi Prodan	29
RUXANDRA IONESCU — Considérations sur les ornements de la maison Hagi Prodan	32
HERMANN FABINI — Les problèmes liés à la restauration de L'Église Noire de Brașov	40
MARCEL BERENDEI, SORIN SEBASTIAN DUICU — Trois monuments féodaux dans le département de Dolj; leur conservation et mise en valeur	44
A. TERFVE, E. DE WITTE — L'analyse des produits commerciaux hydrophobisants	47

COMMUNICATIONS

MIHAI ISPIR — Logements féodaux et maisons des citadins en Moldova, pendant le XVIII ^e siècle	55
CARMEN CANTEMIR — La ville de Caracal. Contributions à la connaissance du patrimoine architectural de la fin du XIX ^e siècle.	58
MIHAI NICULAESCU — Quelques monuments historiques de Târgoviște dans le contexte de la systématisation urbaine de la fin du XIX ^e siècle.	62

ALEXANDRU AVRAM — Quelques considérations concernant les basiliques courtes du bassin de Hîrtibaci et de la région de Sibiu	61
---	----

IOANA CRISTACHE-PANAIT — Le lieu des monuments de culte en bois du département de Mureș, dans l'ensemble de l'architecture populaire roumaine	72
---	----

DORINEL ICHIM — Monuments d'architecture populaire du département de Bacău	76
--	----

OLIVER VELESCU — Le sarcophage de la Princesse Bălașa, par Ion Georgescu. Contributions documentaires.	79
---	----

OPINIONS

Arch. ȘTEFAN BALĂ — Les résultats des recherches entreprises à l'Eglise Saint Georges de Bucarest	83
---	----

MIHAELA STRÎMBU, UNDINA NEAMȚU — Une proposition sur la mise en valeur de cours du centre historique de Cluj-Napoca	89
---	----

GH. SĂSĂRMAN — Architecture et histoire à Cluj-Napoca	92
---	----

DES MONUMENTS À L'ÉTRANGER

MANFRED KOLLER — Considérations sur la restauration de L'Eglise Filiale de St. Gheorghen sur Mattig.....	93
--	----

CHRONIQUE

ELISABETA ANCUTA-RUŞINARU — „Continuité multimillénaire“	96
--	----

RECOLLECTIONS

RADU GRECEANU — Nicolae Iorga and the Commission of Historical Monuments	3
--	---

GRIGORE IONESCU — Three distinguished personalities of the Romanian architecture	11
--	----

DORINEL ICHIM — Monuments de arhitectură populară din județul Bacău	72
---	----

OLIVER VELESCU — Sarcofagul Domniței Bălașa de Ion Georgescu. Contribuții documentare.	76
---	----

A. TERFVE, E. DE WITTE — The analysis of the commercial hydrofobisant products.	51
--	----

COMMUNICATIONS

MIHAI ISPIR — Feudal dwellings and town's people houses in Moldova, during the 18th century	55
---	----

CARMEN CANTEMIR — The town of Caracal. Contributions to the knowledge of the architectural patrimony, at the turn of the 19th century	58
---	----

MIHAI NICULAESCU — A few historical monuments of Târgoviște, in the context of the urban systematization by the end of the 19th century	62
---	----

ALEXANDRU AVRAM — Some opinions with regard to the short basilicas within the basin of Hîrtibaci and in the area of Sibiu	64
---	----

IOANA CRISTACHE-PANAIT — The place of the wooden cult monuments to be found in the Mureș county, — in the framework of the Romanian folk architecture	72
---	----

DORINEL ICHIM — Folk architecture monuments in the county of Bacău	76
--	----

OLIVER VELESCU — Princess Bălașa's coffin by Ion Georgescu. Documentary contributions.	79
---	----

OPINIONS

Arch. ȘTEFAN BALĂ — The results of the research works enterprises on Sf. Gheorghe Church in Bucharest.	83
---	----

MIHAELA STRÎMBU, UNDINA NEAMȚU — A proposal for the turning into account of the courts within the historical centre of the Cluj-Napoca town.	89
---	----

GH. SĂSĂRMAN — Architecture and history at Cluj-Napoca.	92
--	----

MONUMENTS ABROAD

MANFRED KOLLER — On the restoration of the Filial Church in St. Gheorghen on Mattig	93
---	----

CHRONICLE

ELISABETA ANCUTA-RUŞINARU—“A many-millenary continuity”.	96
---	----

2 – 1981

MONUMENTE ISTORICE ȘI DE ARTĂ

